

Teresa Mroczo **(1932–1990)***

Teresa Mroczo urodziła się 2 marca 1932 roku w Warszawie w domu Józefa Mroczo, inżyniera kartografa zatrudnionego w Wojskowym Instytucie Geograficznym w randze kapitana, i Marii Anieli z Kuleszyńskich, polonistki. Dzieciństwo Teresy przypadało na lata wojny, które spędziła w swoim ukochanym mieście. Tutaj skończyła szkołę powszechną i – na tajnych kompletach – przerabiała program początkowych klas gimnazjum. Należała do Szarych Szeregów, pełniąc m.in. funkcję łączniczki w miesiącach poprzedzających wybuch powstania warszawskiego. Harcerska konspiracja, dni klęski powstania i pacyfikacji Warszawy ukształtowały jej charakter – bezkompromisową uczciwość, rzetelność, odwagę cywilną, gotowość, by śpieszyć z pomocą słabszym i zagrożonym.

Po wojnie Teresa uczęszczała najprzód do gimnazjum im. Juliusza Słowackiego, potem – do gimnazjum im. Klementyny z Tańskich Hoffmanowej, które ukończyła w 1948 roku, po czym odbyła dwuletnią naukę w liceum Sztuk Plastycznych. W latach 1948–1956 należała do Związku Młodzieży Polskiej (ZMP), rozwiązanego w 1957 roku. Po maturze (1950) podjęła studia historii sztuki w Uniwersytecie Warszawskim, pracując jednocześnie w latach 1950–1953 w Muzeum Narodowym w Warszawie. Studia w Sekcji Historii Sztuki (przekształconej w 1951 roku w Instytut Historii Sztuki) Wydziału Historycznego UW sfinalizowała w 1955 roku z wynikiem bardzo dobrym. *Portret donacyjny w malarstwie Małopolski i Śląska XV w.* był tematem jej pracy magisterskiej przygotowanej pod kierunkiem prof. Juliusza Starzyńskiego (1906–1974) i mgr. Tadeusza Dobrzeńckiego (1914–1999), prowadzącego zajęcia ze sztuki średniowiecznej pod nieobecność prof. Michała Walickiego (1904–1966), więzionego (1947–1953) za swoją działalność konspiracyjną w okresie okupacji nie-

* Niniejszy tekst jest zmienioną wersją moich wspomnień o Teresie Mroczo opublikowanych w: BHS 53, 1991, s. 301–307 [tu też: Bibliografia prac Teresy Mroczo, s. 305–307] oraz w: Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk 1949–1999, red. E. Krasieński, Warszawa 2000, s. 297–299. O Teresie Mroczo i jej dokonaniach pisali: P. Skubiszewski, Wspomnienie o Teresie Mroczo, *Ikonothea* 6 [tom poświęcony pamięci Teresy Mroczo], 1993, s. 7–9; G. Jurkowlaniec, Czerwińsk romański w badaniach Teresy Mroczo, w: *Dzieje klasztoru w Czerwińsku*, Lublin 1997, s. 73–83. Korzystałem również z materiałów przechowywanych w Archiwum UW (Akta studenckie, sygn. Hum.-19302; Przewód doktorski, sygn. WH-dr 1, 119; Przewód habilitacyjny, sygn. WH-hab2, 108; Akta osobowe, sygn. K 10955), Archiwum Zakładowym IS PAN (Akta personalne nr DK-111; Akta Komitetu Nauk o Sztuce PAN) oraz w Zbiorach Specjalnych IS PAN (Archiwum Teresy Mroczo – materiały różne w kilkunastu pudłach).

mieckiej¹. Jeszcze przed egzaminem magisterskim (15 lutego 1955) przyznano Teresie Mroczo „tytuł naukowy” asystenta i 1 stycznia 1955 roku zatrudniono w Instytucie Historii Sztuki UW. Było to jej miejsce pracy przez lat 25. Zajmowała stanowiska – po uzyskaniu kolejnych stopni naukowych – starszego asystenta (od 1 lipca 1958), adiunkta (od 1 października 1964) i docenta (1 grudnia 1978 – 30 września 1980). Dydaktyka była bardzo ważną sferą działalności Teresy Mroczo. Przez lata, oprócz spełniania obowiązków nauczyciela akademickiego, przygotowywała rozmaite podręczniki historii sztuki średniowiecznej².

W latach pięćdziesiątych i na początku sześćdziesiątych publikowała drobne prace popularne³. Krajem pierwszej zagranicznej bytności naukowej Teresy Mroczo była Francja. W roku 1958 (sesja letnia?) i chyba ponownie w 1959 (1 marca – 31 lipca) była stypendystką Centre d'Études Supérieures de Civilisation Médiévale w Poitiers. Początkowo jej zainteresowania naukowe obejmowały dzieła rzeźby drewnianej⁴, malarstwa tablicowego⁵ i – najbardziej owocnie – miniaturstwa. W roku 1964 otrzymała stopień doktora w zakresie historii sztuki na podstawie dysertacji *Ikonografia Apokalipsy wrocławskiej*, napisanej w Katedrze Historii Sztuki Średniowiecznej Instytutu Historii Sztuki UW pod kierunkiem profesora Walickiego. Recenzentami i egzaminatorami byli profesorowie Aleksander Gieysztor i Lech Kalinowski. Trudny egzamin doktorski zdała z wynikiem dobrym, ale rozprawa uzyskała ocenę najwyższą. Przedmiotem świetnej pracy był jedyny w Polsce ilustrowany rękopis Apokalipsy, pochodzący z drugiej połowy XIII wieku (Wrocław, BUWr IQ 19), a dokładniej przeszło 80 scen figuralnych, ilustrujących poszczególne rozdziały Apokalipsy, wraz z komentarzami Aleksandra OFM (zm. 1271). Badaczka omówiła relacje zachowanych ilustrowanych kopii rękopisu oraz ich stosunek do nieznanego pierwowzoru. Na pod-

¹ M. Walczak, Michał Walicki (1904–1966), RHS 36, 2011, s. 127–136.

² T. Mroczo, *Sztuka romańska i gotycka w Polsce*, w: L. Eustachiewicz, *Literatura staropolska. Podręcznik dla techników*, Warszawa 1962, s. 11–25; też, *Sztuka przedromańska i romańska* (mps powielany, skrypt Studium Wiedzy o Sztuce dla Nauczycieli CBWA), Warszawa 1968 i wyd. następne; też, *Sztuka starochrześcijańska i bizantyńska* (mps powielany, skrypt jw.); potem przeredagowane jako rozdziały podręczników szkolnych: też, *Dzieje sztuki polskiej*, red. B. Kowalska, Warszawa 1984, s. 6–19, wyd. 2: 1987; też, *Dzieje sztuki powszechnej*, red. B. Kowalska, Warszawa 1986, s. 92–103, 104–118, wyd. 2: 1990. Jako podręcznik dla studentów – też, *Sztuka przedromańska i romańska w Polsce*, Warszawa 1978, wyd. 2: 1988 [*Sztuka Polska*]; M. Czaplińska, *Portale i tympanony* (rec.), *Nowe Książki* 1979, nr 2, s. 72–73.

³ T. Mroczo, T. Jaroszewski, J. Kowalczyk, *Architektura Warszawy*, w: *Vademecum warszawskie*, Warszawa 1957, s. 23–66; też, *Styl romański. Dziesięć wieków architektury na ziemiach polskich*, *Wiedza i Życie* 26, 1959, nr 3, s. 165–174; też, *Styl gotycki. Dziesięć wieków architektury na ziemiach polskich*, *Wiedza i Życie* 26, 1959, nr 4, s. 218–227; też, *Romanesque and Gothic Art*, w: *Poland. Travel Guide*, red. Z. Uszyńska, Warszawa 1960, s. LII–LVIII; też, *Architektura bizantyńska*, *Mówią Wieki* 4, 1961, nr 4, s. 37–39; też, *Romanizm*, *Mówią Wieki* 4, 1961, nr 5, s. 36–39; też, *Gotyki*, *Mówią Wieki* 4, 1961, nr 6, s. 36–39.

⁴ T. Mroczo, *Polityk kaliski a rzeźby gotyckie ze Stawiszyna. Próba rekonstrukcji*, BHS 24, 1962, s. 58–72.

⁵ Taż, *Idee protoreformacji a malarstwo w Polsce*, w: *Studia renesansowe*, red. M. Walicki, t. 4, Wrocław–Warszawa–Kraków 1964, s. 470–529; też, B. Dąb, *Gotyckie Hodegetrie polskie*, w: *Średniowiecze. Studia o kulturze*, red. J. Lewański, t. 3, Wrocław–Warszawa–Kraków 1966, s. 18–74.

stawie analizy stylu miniatur ustaliła nadreńską filiację dzieła, które powstało przypuszczalnie na obszarze Niemiec. Szczegółowo rozważała genezę ikonografii cyklu Apokalipsy w komentarzu Aleksandra. Obszerne fragmenty rozprawy zostały opublikowane⁶. Wyniki dociekań przeprowadzonych przez Mroczo nad rękopisem wrocławskim zyskały uznanie specjalistów⁷, zajmują należne im miejsce w dziejach badań nad średniowieczną ikonografią Objawienia św. Jana⁸, wciąż służą autorom opracowań tego tematu⁹.

Należąc do grona bliskich współpracowników Michała Walickiego, po zgonie Profesora wniosła znaczący wkład w przygotowanie nieukończonych przez niego rozdziałów pierwszego tomu „Dziejów Sztuki Polskiej”, a zwłaszcza opracowania poświęconego malarstwu miniaturowemu¹⁰.

Pod koniec lat sześćdziesiątych Teresa Mroczo podjęła badania nad opactwem kanoników regularnych w Czerwińsku. Działała niezależnie i w ramach Zespołu Badań nad Polskim Średniowieczem Uniwersytetu Warszawskiego i Politechniki Warszawskiej (1971–1973). W roku 1970 (31 stycznia – 17 lipca) włoskie stypendium rządowe umożliwiło Teresie Mroczo studia w Sapienza Università di Roma nad związkami sztuki romańskiej w Polsce z Italią, w tym nad architekturą i rzeźbą Czerwińska. Efektem tych sumiennych badań było kilka publikacji: monograficzne opracowanie architektury oraz wyposażenia artystycznego opactwa czerwińskiego¹¹, precyzyjna, lecz wciąż dyskusyjna atrybucja rzeźb głównego portalu kościoła ucznio-

⁶ T. Mroczo, *Ze studiów nad Apokalipsą Wrocławską*, w: *Średniowiecze. Studia o kulturze*, red. J. Lewański, Warszawa 1961, s. 93–170; *taż*, ‘*Rorante coelo tibi que scribenda revelo*’, w: *Sztuka i historia. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Michała Walickiego*, red. J. Białostocki i in., Warszawa 1966, s. 70–77; *taż*, *Ilustracje Apokalipsy we wrocławskim komentarzu Aleksandra O.F.M.*, RHS 6, 1966, s. 7–45; *taż*, *Geneza ikonografii Apokalipsy Wrocławskiej*, RHS 7, 1969, s. 47–106.

⁷ P. Klein, *Endzeiterwartung und Ritterideologie. Die englischen Bilderapokalypsen der Frühgotik und Ms Douce 180*, Graz 1983 [Codices selecti phototypice impressi 72], s. 14 i przyp. 85, s. 76 i przyp. 353. Wypada dodać, że Teresa Mroczo korespondowała ze swym młodszym kolegą Peterem Kleinem, wybitnym znawcą m.in. rękopisów z komentarzami Beatusa do Apokalipsy.

⁸ R. K. Emmerson, S. Lewis, *Census and Bibliography of Medieval Manuscripts Containing Apocalypse Illustrations, ca. 800–1500 (1–3)*, *Traditio. Studies in Ancient and Medieval History, Thought, and Religion* 40–42, 1984–1986, s. 337–379, tu s. 341; s. 367–409, tu s. 369, 405; s. 443–472, tu s. 444–446, 460–461.

⁹ B. Jakubowska, *Magiczna przestrzeń Złotej Bramy w Malborku. Progres badawczy czy regres?*, Malbork 2016; recenzja: T. Jurkowlaniec, *Dwie bramy – Złota w Malborku i zamkowa w Bierzgłowie*. [...], BHS 80, 2018, s. 413–438.

¹⁰ M. Walicki, *Wyposażenie artystyczne dworu i kościoła*, w: *Sztuka polska przedromańska i romańska do schyłku XIII wieku*, red. M. Walicki, t. 1, cz. 1, Warszawa [1971] [Dzieje Sztuki Polskiej 1.1], s. 247–303, tu s. 249–276; recenzje zob. m.in. P. Ratkowska, *Rec. w: Nowe Książki*, 1972, nr 18, s. 37; T. Dunin-Wąsowicz, *Rec. w: KHKM* 20, 1972, s. 563–564; A. Nadolski, *Rec. w: KHKM* 20, 1972, s. 717–720; B. Kürbisówna, *Rec. w: SZ Commentationes* 19, 1974, s. 214; G. Zarnecki, *Rec. w: The Burlington Magazine* 116, 1974, nr 856 (July), s. 414–417.

¹¹ T. Mroczo, *Czerwińsk romański*, Warszawa 1972 [Klejnoty Sztuki Polskiej]; recenzje: P. Skubiszewski, *Sztuka romańska w Czerwińsku nad Wisłą*, *Nowe Książki* 1973, nr 2, s. 68–70; T. Lalik, *Rec. w: KHKM* 20, 1975, s. 636–439. [T. Mroczo], *Historia i architektura dawnego opactwa kanoników regularnych w Czerwińsku*, w: *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, red. J. Z. Łoziński, B. Wolff-Łozińska, t. 10: *Dawne województwo warszawskie*, red. I. Galicka, H. Sygietyńska, z. 16: *Płońsk i okolice*, Warszawa 1979, s. 8–16.

wi północnowłoskiego rzeźbiarza Wiligelma (aktywnego głównie w Modenie w latach 1099–1120)¹², a także wnikliwe i wszechstronne rozpatrzenie dzieła złotnictwa gotyckiego, jakim jest popiersie relikwiarzowe św. Barbary (ok. 1430), pochodzące, zdaniem badaczki, z kaplicy zamku krzyżackiego w Starogrodzie koło Chełmna, a przekazane do Czerwińska po 1456 roku przez Kazimierza Jagiellończyka¹³. W roku 1978 Teresa Mroczo została wyróżniona Nagrodą Indywidualną II Stopnia Rektora Uniwersytetu Warszawskiego za badania nad architekturą Czerwińska oraz przygotowanie ich wyników do publikacji. Niestety, osobna praca na temat architektury opactwa nie ukazała się drukiem¹⁴. W połowie lat siedemdziesiątych prowadziła również badania nad mecenatem artystycznym w późnym średniowieczu. Ich wstępne wyniki w formie komunikatu o działalności kardynała Zbigniewa Oleśnickiego przedstawiła na międzynarodowym sympozjum *Sztuka i ideologia XV wieku*, zorganizowanym przez Piotra Skubiszewskiego (Komitet Nauk o Sztuce PAN) w Instytucie Sztuki PAN w roku 1976¹⁵.

Mroczo potrafiła godzić obowiązki dydaktyczne i własne badania, znajdując przy tym czas na pracę społeczną. Przez 15 lat (1955–1970) była członkiem i działaczem Związku Nauczycielstwa Polskiego na Wydziale Historycznym UW. Od roku 1968 należała do Stowarzyszenia Historyków Sztuki, a od 1972 – do Stowarzyszenia Autorów ZAiKS. W roku 1975 za 20 lat pracy w charakterze nauczyciela akademickiego otrzymała Złoty Krzyż Zasługi. Po części z konieczności materialnych, po części z poczucia obowiązku, zainteresowań i specjalizacji tłumaczyła książki z zakresu historii sztuki¹⁶, pisała hasła przedmiotowe i osobowe do encyklopedii oraz słowników¹⁷.

¹² T. Mroczo, Czerwiński uczeń Wiligelma, BHS 33, 1973, s. 215–227; zob. też R. Quirini-Popławski, Rzeźba przedromańska i romańska w Polsce wobec sztuki włoskiej, Kraków 2006, s. 91–102.

¹³ T. Mroczo, Czerwińska herma św. Barbary, SZ 19, 1974, s. 85–116; zob. też: G. Regulska, Gotyckie złotnictwo w Polsce. Katalog zabytków, Warszawa 2015 [Dzieje Sztuki Polskiej 2.4, 1–2], s. 149–150; W. Rozykowski, Omnes Sancti et Sanctae Dei. Studium nad kultem świętych w diecezjach pruskich państwa zakonu krzyżackiego, Malbork 2006.

¹⁴ W Pracowni Sztuki Dawnej IS PAN przechowywane są trzy teki notatek badaczki oraz maszynopis – T. Mroczo, M. Westwalewicz, Kościół P. Marii w Czerwińsku. Rekonstrukcja układu pierwotnego (mps), [Warszawa 1977/79], s. 21, rys. 1–14; zob. też: M. Stawski, Opactwo czerwińskie w średniowieczu: opactwo kanoników regularnych w Czerwińsku w średniowieczu, Warszawa 2007; tenże, Klasztor w Czerwińsku – miejsce spotkania teologii z historią, Echa Przeszłości 8, 2007, s. 67–89. Również *Kościół klasztor w Czerwińsku. Geneza form architektonicznych* (referat na sesji 900-lecia Czerwińska, 1966) i *Periodyzacja dziejów Czerwińska* autorstwa Teresy Mroczo nie ukazały się drukiem.

¹⁵ Wybrane referaty opublikowano w pokaznym tomie: *Sztuka i ideologia XV wieku*. Materiały sympozjum Komitetu Nauk o Sztuce Polskiej Akademii Nauk Warszawa 1–4 grudnia 1976 r., red. P. Skubiszewski, Warszawa 1978.

¹⁶ H. Stern, *Sztuka bizantyńska*, tłum. z franc. T. Mroczo, Warszawa 1975 [Style–Kierunki–Tendencje].

¹⁷ W większości wydrukowane. Zob. w: Wielka encyklopedia powszechna PWN, t. 7, Warszawa 1966: Miniatura, s. 341–343; w: Encyklopedia wiedzy o książce, Wrocław–Warszawa–Kraków 1971: Hildegarda z Bingen, szp. 847–875, Iluminatorstwo karolińskie, ottońskie, francuskie, szp. 914–918, Legenda Jadwigi Śląskiej, szp. 1377–1378, Limburg de, bracia ..., szp. 1398–1399; w: Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających. Malarze, rzeźbiarze, graficy, t. 1: A–C, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971: Brand Hans, s. 225–226, Bruzdowicz Franciszek, s. 252.

Bardzo ważnym i wieloletnim obszarem zainteresowań Teresy Mroczo była spuścizna artystyczna ziemi chełmińskiej. Początki fascynacji sztuką na tym terytorium sięgają połowy lat sześćdziesiątych. Podjęła się wówczas opracowania katalogu zabytków sztuki powiatu chełmińskiego. Realizacja tego zadania trwała dekadę¹⁸, a jednym z pierwszych zwiastunów prowadzonej inwentaryzacji była publikacja nieznanej figury gotyckiej¹⁹. Równolegle – w ramach Zespołu do Badań nad Sztuką Gotyku w Polsce, powołanego przez prof. Piotra Skubiszewskiego przy Instytucie Historii Sztuki UW – badała dzieła gotyckiej architektury sakralnej na ziemi chełmińskiej na szerokim tle budownictwa Niżu Północnoeuropejskiego²⁰. Swą uwagę koncentrowała na wyodrębnieniu typów rozwiązań przestrzennych budowli oraz ustaleniu ich genezy i tła historycznego. W związku z tym przeprowadziła rozległe kwerendy biblioteczne w kraju i za granicą, m.in. w Lipsku (maj 1973)²¹. Praca w bibliotekach oraz gromadzenie dokumentacji fotograficzno-opisowej podczas wypraw terenowych zaowocowały opracowaniami problemowymi²² oraz rozprawą o sakralnej architekturze gotyckiej na ziemi chełmińskiej, złożoną ze szczegółowych rozdziałów analitycznych i obszernego syntetycznego podsumowania²³. Praca, której recenzentami byli profesorowie: Piotr Skubiszewski, Gerard Labuda i Zygmunt Świechowski, stanowiła podstawę przewodu habilitacyjnego przeprowadzonego w roku 1977²⁴. Za książkową wersję studium, które wzbudziło żywą dyskusję wśród badaczy różnych specjalności, otrzymała w 1980 roku Nagrodę Indywidualną III Stopnia Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. W tym samym roku, przebywając przez kilka tygodni w Niemczech Zachodnich jako stypendystka Deutscher Akademischer

¹⁸ Dawny powiat chełmiński. Katalog zabytków sztuki w Polsce, red. Jerzy Z. Łoziński, B. Wolff-Łozińska, t. 11: Dawne województwo bydgoskie, red. T. Chrzanowski, M. Kornecki, z. 4, Warszawa 1976.

¹⁹ T. Mroczo, Tronująca Madonna z Ostromecka, BHS 28, 1966, s. 323–333.

²⁰ P. Skubiszewski, Instytut Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1971–1974. Struktura organizacyjna i stan osobowy, Roczniki Uniwersytetu Warszawskiego / Annales Universitatis Varsoviensis 14, 1974 (1975), s. 65–89, tu s. 78, przyp. 15; Przegląd prac naukowo-badawczych w Uniwersytecie Warszawskim w latach 1971–1974, red. E. Lorenc, Warszawa 1976, s. 220.

²¹ P. Skubiszewski, Instytut (jak w przyp. 20), s. 80, przyp. 22.

²² T. Mroczo, Ruch budowlany na ziemi chełmińskiej w XIII wieku, w: Sztuka i ideologia XIII wieku. Materiały sympozjum Komitetu Nauk o Sztuce Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 5 i 6 IV 1971 r., red. P. Skubiszewski, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 281–332; też, Programy architektoniczne zakonów żebraczych na ziem chełmińskiej w XIII i w XIV wieku, w: Sztuka i ideologia XIV wieku. Materiały sympozjum Komitetu Nauk o Sztuce Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 29 i 30 listopada 1973 r., red. P. Skubiszewski, Warszawa 1975, s. 317–347.

²³ Taż, Architektura gotycka na ziemi chełmińskiej, Warszawa 1980; recenzje: L. Kajzer, Rec. w: KHKM 29, 1981, s. 235–238; A. Rzempoluch, Rec. w: Rocznik Olsztyński 14/15, 1983, s. 328–331; S. Skibiński, Rec. w: „Artium Quaestiones 2, 1983, s. 173–179.

²⁴ Wykaz przewodów habilitacyjnych przeprowadzonych w Uniwersytecie Warszawskim w roku 1977, Roczniki Uniwersytetu Warszawskiego / Annales Universitatis Varsoviensis 14, 1974 (1975), s. 221. Decyzję Rady Wydziału Historycznego UW z dnia 1 marca 1977 roku Centralna Komisja Kwalifikacyjna zatwierdziła 19 grudnia tego roku.

Austauschdienst (DAAD), podjęła m.in. badania nad genezą hali dwunawowej. Ich częściowe wyniki opublikowała w następnych latach²⁵.

Od 1 października 1980 roku Teresa Mroczo rozpoczęła pracę etatową w Instytucie Sztuki PAN w Warszawie, gdzie od razu przystąpiła do zorganizowania Pracowni Sztuki Średniowiecznej²⁶. Przygotowując tom drugi „Dziejów Sztuki Polskiej” poświęcony sztuce gotyckiej, zajęła się przede wszystkim opracowaniem dokumentacji i syntezy dziejów architektury. Włączyła się również w szerszą działalność Instytutu. Oprócz udziału w posiedzeniach Rady Naukowej i kolegium dyrekcyjnego Instytutu była członkiem Komitetu Redakcyjnego „Biuletynu Historii Sztuki” oraz redakcji serii wydawniczej „Studia z Historii Sztuki”. Pomimo pełnienia tych funkcji i licznych obowiązków nie zerwała swoich więzi z Uniwersytetem. W latach 1981–1987 w Instytucie Historii Sztuki UW prowadziła seminarium magisterskie i wykłady monograficzne, których tematem była sztuka na obszarach państwa zakonu krzyżackiego w Prusach. Pod kierunkiem doc. Mroczo powstało 10 prac magisterskich²⁷. Sprawowała również opiekę naukową nad słuchaczami Studium Doktorskiego przy Instytucie Sztuki PAN przygotowującymi dysertacje z zakresu historii sztuki średniowiecznej.

Pokłosiem badań nad spuścizną artystyczną ziemi chełmińskiej było pierwsze nowoczesne opracowanie syntezy dziejów sztuki miasta Chełmna²⁸, artykuł o staromiejskiej farze Świętych Janów w Toruniu²⁹ oraz studium dzieła nowożytnego – rzeźby *Caritas* w ratuszu chełmińskim³⁰. Nawiązaniem do jednej z prac młodzieńczych i przejawem patriotyzmu lokalnego był udział w opracowaniu syntezy dziejów sztuki Warszawy³¹. Od końca lat siedemdziesiątych domeną zainteresowań Teresy Mroczo była przede wszystkim architektura gotycka w Polsce, rozpatrywana na szerokim tle

²⁵ T. Mroczo, Dominikanie czy bazylianie? Z badań nad historią dwunawowej hali w Europie Zachodniej, w: Podług nieba i zwyczaju polskiego. Studia z historii architektury, sztuk i kultury ofiarowane Adamowi Miłobędzkiemu, Warszawa 1988, s. 48–55; też, ‘Stań w bramie świątyni’ (Jer. 7, 2) (Pewien układ architektoniczny, jego źródła i literacka legenda), w: Pogranicza i konteksty literatury polskiego średniowiecza, red. T. Michałowska, Wrocław–Warszawa–Kraków 1989, s. 261–281.

²⁶ T. Jurkowlanec, Pracownia Sztuki Średniowiecznej, w: Instytut Sztuki Polskiej (jak w przyp. *), s. 77–81.

²⁷ Spis prac doktorskich i magisterskich. Warszawa, Uniwersytet Warszawski, Instytut Historii Sztuki. Prace doktorskie (1975–1995) i magisterskie (1975–1998), oprac. E. Korpysz, BHS 61, 1999, nr 1–2, s. 147–163, tu s. 161.

²⁸ T. Mroczo, Sztuka Chełmna do końca XVIII wieku, w: Dzieje Chełmna. Zarys monograficzny, red. M. Biskup, Warszawa–Poznań–Toruń 1987 (wyd. 2, zmienione), s. 146–195.

²⁹ Taż, Thorun in ecclesia parrochiali, Polish Art Studies 10, 1989, s. 13–19; por. m.in. L. Kranz-Domasłowska, Ile jest kościołów w toruńskim kościele Świętojańskim?, w: Kościół Świętojański w Toruniu – nowe rozpoznanie, red. K. Kluczwajd, Toruń 2015 [Dzieje i Skarby Kościołów Toruńskich 5], s. 9–35.

³⁰ T. Mroczo, Caritas chełmińska, RHS 17 (tom dedykowany Jerzemu Z. Łozińskiemu), 1988, s. 149–155; por. F. Skibiński, Willem van den Blocke, niderlandzki rzeźbiarz nad Bałtykiem w XVI i na początku XVII w., Toruń 2015, s. 25, 85.

³¹ T. Mroczo, Sztuka średniowieczna, w: Sztuka Warszawy, red. M. Karpowicz, Warszawa 1986, s. 9–41.

europejskim³². Rzadziej w jej dorobku pojawiały się teksty innego rodzaju – recenzje³³ i studium z zakresu ikonografii chrześcijańskiej³⁴.

Już w okresie wakacji 1980 roku Teresa Mroczo podjęła intensywne badania terenowe nad architekturą gotycką na Pomorzu. W tamtych pamiętnych miesiącach kryzysu, w atmosferze napięć społecznych i politycznych Teresa Mroczo zdobywała jakimś cudem paliwo do swojego fiacika, aby przemierzać południowe pobrzeża Bałtyku i analizować mury kościołów, ich formę i detale architektoniczne. W następnych latach w Pracowni Sztuki Średniowiecznej Instytutu Sztuki PAN zdołała przy pomocy kilku współpracowników opracować szczegółowy wykaz haseł przedmiotowych i osobowych do „Katalogu zabytków” w drugim tomie *Dziejów sztuki polskiej*³⁵, a także zgromadzić bez mała kompletną dokumentację fotograficzną, rysunkową i opisową dzieł gotyckiej architektury w Polsce.

Krótkie, parotygodniowe wyjazdy stypendialne lub prywatne do Niemiec i Anglii, na Malte, do Szwecji i Danii wykorzystywała na pogłębienie studiów nad architekturą gotycką w Prusach i na Pomorzu oraz kontynuację badań nad genezą hali dwunawowej i zaawansowanej kwerendy dotyczącej średniowiecznych drzwi dekorowanych w Europie³⁶.

Pogarszający się stan zdrowia spowodował, że na początku 1986 roku Teresa Mroczo zrezygnowała z pełnienia funkcji kierownika Pracowni Sztuki Średniowiecznej. Rok później wycofała się z prac Komitetu Redakcyjnego „Biuletynu Historii Sztuki”. Wszystkie siły koncentrowała na przygotowaniach tomu architektury, kładąc szczególny nacisk na redakcję katalogu obejmującego blisko pół tysiąca haseł oraz uzupełnienie dokumentacji rysunkowej i fotograficznej budowli gotyckich w Polsce.

Rada Naukowa Instytutu Sztuki PAN, wysoko ceniąc dorobek naukowy i dydaktyczny docent Mroczo, wystąpiła w 1988 roku z wnioskiem o nadanie jej tytułu pro-

³² Notuję bodaj jedyne opracowanie z zakresu powszechnych dziejów architektury – T. Mroczo, ‘Tutris in media basilica’. Rola Cluny I w architekturze średniowiecznej Europy, w: *Symbolae Historiae Artium. Studia z historii sztuki* Lechowi Kalinowskiemu ofiarowane, Warszawa 1986, s. 121–141.

³³ T. Mroczo, Clear and Obscure. Problem of Baltic Art. Rec. z: *Sztuka Pobrzeża Bałtyku. Materiały Sesji Stowarzyszenia Historyków Sztuki*, Gdańsk, listopad 1976, Warszawa 1978, *Polish Art Studies* 2, 1982, s. 267–273; taż, Rec. z: *Les relations artistique entre la Pologne, France, la Flandre et la Basse-Rhénanie du XIIIe au XVe siècle*. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Seria Historii Sztuki Nr 13, Poznań. 1981, APH 47, 1983, s. 175–281.

³⁴ Taż, *Kulte skandinavischen Heiligen in der mittelalterlichen Kunst Nordpolens*, w: *St. Olav, seine Zeit und sein Kult*, red. G. Svahnström, Visby [1981] [*Acta Visbyensia* 6. Visbysymposiet för historiska vetenskaper 1979], s. 217–234.

³⁵ *Dzieje sztuki polskiej*, t. 2: *Sztuka gotyku. Katalog zabytków*. Praca zbiorowa. Spis obiektów, oprac. T. Mroczo, Warszawa 1985 (mps powielany).

³⁶ T. Mroczo, Pierwotny program cyklu Davida na drzwiach S. Ambrogio w Mediolanie, w: *Ars auro prior. Studia Joanni Białostocki sexagenario dedicata*, Warszawa 1981, s. 95–104; taż, *The original Programme of the David Cycle on the Doors of San Ambrogio in Milan*, *Artibus et Historiae. Revista internazionale di arti visive e cinema* 6, 1982, s. 75–87; taż, *Drewniane bestiarium*, w: *Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Gieysztorowi w pięćdziesięciolecie pracy naukowej*, Warszawa 1991, s. 291–294. Wypada również odnotować popularyzatorski zarys tematu średniowiecznych drzwi brązowych w sztuce europejskiej – taż, *Opus quod nobile claret*, *Notatki Płockie* 111–112, 1982, nr 2/3, s. 15–16.

fesora nadzwyczajnego. Niestety, los nie pozwolił Teresie Mroczo ani przyjąć tego tytułu, ani ukończyć głównego dzieła życia, fundamentalnego dla wiedzy o architekturze gotyckiej w Polsce³⁷. Odeszła przedwcześnie. Zmarła we wtorek 11 września 1990 roku. Tydzień później odbył się pogrzeb na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach. Odszedł prawy Człowiek, długoletni zasłużony nauczyciel akademicki, sprawny i energiczny organizator o osobowości silnej, choć budzącej niekiedy kontrowersje. Obdarzony intuicją wnikliwy badacz, obejmujący swymi zainteresowaniami i refleksją dzieła rzeźby i malarstwa, rzemiosła artystycznego i – najczęściej – architektury, poruszający się swobodnie po rozległych obszarach mediewistyki.

Z perspektywy trzydziestu lat, które minęły od śmierci Teresy Mroczo, najistotniejszym osiągnięciem uczonej i organizatorki badań pozostaje czterotomowe kompendium o architekturze gotyckiej w Polsce. Ta zespołowa publikacja Instytutu Sztuki PAN stała się inspiracją i ważną podstawą międzynarodowego przedsięwzięcia, zorganizowanego niedawno przez Christofera Herrmanna i Detharda von Winterfelda³⁸, które w światowej historiografii artystycznej jest pierwszym, całościowym ujęciem dziejów architektury średniowiecznej w Polsce, opublikowanym w języku kongresowym.

Tadeusz Jurkowlaniec

³⁷ Architektura gotycka w Polsce, red. T. Mroczo, M. Arsyński, t. 1: [Teksty syntetyczne]; t. 2: Katalog zabytków, red. A. Włodarek; t. 3–4: Album ilustracji, wybór i układ A. Włodarek, Warszawa 1995 [Dzieje Sztuki Polskiej 2. 1. 1–4]; zob. recenzje: K. Benešová, Rec. w: Umění 45, 1997, s. 392–394; P. Crossley, Rec. w: Kunstchronik 1997, s. 352–368; tenże, Rec. w: BHS 60, 1998, s. 483–490; L. Kajzer, Rec. w: KHKM 44, 1996, nr 3, s. 313–331; J. St. Kęłowski, Rec. w: Pantheon 56, 1998, s. 192; G. Myśliwski, Rec. w: Sycyna 3, 1996, nr 12, s. 15; T. Torbus, Rec. w: BHS 60, 1998, s. 491–494; J. Szczepińska-Tramer, Rec. w: Gazette des beaux-arts 139, 1997, nr 1539, s. 15–16. Niestety, nie opublikowano materiałów z międzynarodowego kolokwium „L’architecture gothique en Pologne” (Paryż, 26 listopada 1996) z udziałem m.in. Detharda von Winterfeld, który wygłosił referat *Problemes de l’architecture gothique entre l’Oder et la Vistule* (mps streszczenia, s. 1–3, w Pracowni Sztuki Dawnej IS PAN).

³⁸ Mittelalterliche Architektur in Polen. Romanische und gotische Baukunst zwischen Oder und Weichsel, red. Ch. Herrmann, D. von Winterfeld, teksty: U. Arnold, Ch. Herrmann, J. Jarzewicz, A. Konieczny, J. Kowalski, M. Ober, A. Tomaszewski, D. von Winterfeld, t. 1–2, Petersburg 2015; Recenzje: T. Jurkowlaniec, Rec. w: Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands 60, 2016, s. 99–102; tenże, Rec. w: BHS 78, 2016, s. 181–183.